

A F R I K A ;

DOOR

DR. A. T. REITSMA.

Eeuwen lang is dat werelddeel gehuld geweest in een geheimzinnig duister. De omtrek was wel met vrij groote naauwkeurigheid op de wereldkaart afgeteekend; maar wat daar diep in het binnenland gevonden werd, dat was nagenoeg geheel onbekend.

Een blik op de kaart van Afrika verklaart ons deze onbekendheid. Als wij den uitwendigen vorm, waarin het zich aan ons oog voordoet, vergelijken met dien der andere vaste landen, dan zullen wij den indruk ontvangen, dat het reeds door zijne natuurlijke gesteldheid gedwongen wordt tot een van de overige wereld geïsoleerd bestaan. Het ligt daar als eene groote eenvormige landenmassa, geheel van de zee omgeven en slechts door eene smalle brug aan de overige wereld verbonden. De zee, die het van alle zijden omspoelt, breekt overal tegen eene in golvende lijn voortlopende kust. Nergens dringt zij, zooals in Azië en Europa, door baaien en inhammen tot diep in het binnenland. De zee-weg voert den reiziger nergens verder, dan tot aan den drempel van eene onmetelijke massa. Waagt hij het dien drempel te overschrijden, dan verheft zich het land voor hem in grootsche terrassen, langs welke hij van trap tot trap tot aan het hooge binnenland opstijgt. De rivieren, die zich van het hooge land door bergengten en passen een weg naar de kust banen en hare wateren in den oceaan uitstorten, hebben meestal een door watervallen afgebroken loop en zijn slechts over betrekkelijk geringe uitgestrektheid voor groote schepen bevaarbaar. Het zijn weinig meer dan de afvoerbuizen, die het overtollige water in zee loozen en een rijken plantengroei aan hare oevers voeden. Het is dan ook geen wonder, dat Afrika, zoo moeilijk te genaken, voor een

groot gedeelte buiten den stroom der wereldgeschiedenis is gesteld. De geweldigste omwentelingen in Europa's staten, de val van Aziatische troonen en dynastiën gaan voor Afrika, zoo wij slechts Egypte en Afrika's noordkust en enkele Europesche koloniën uitzonderen, ongekend en onbemerkt voorbij.

De Grieken der oudheid zagen Afrika slechts door een nevel van fabelen en legenden. HERODOTUS was wel zeer bekend met Egypte en spreekt zelfs met veel waarheid van een verder naar het zuiden gelegen land, hetwelk men toen Ethiopië noemde. De Carthaagsche schepen waagden zich in den Atlantischen oceaen en strekten hunne verkenningen zeer verre uit. In het oosten gaven zeetogten aanleiding tot de ontdekking van de kusten van de Arabische golf en de Roode zee; maar de handel, die de beweegreden was van deze ondernemingen, werkte alleen en altijd over zee. De Grieken, die in Cyrene gevestigd waren, de Romeinen, gedurende eeuwen meesters van de kustlanden der Middellandsche zee, zagen zich buiten staat de eerste oasen van de Sahara te overschrijden, zij bezaten welligt naauwkeuriger kennis aangaande het boven-Nyldal. PROLEMÉUS, die in de tweede eeuw onzer jaartelling leefde, spreekt van groote meren, van waar de Nyl naar den aequator zou afstroomen, en van hooge bergketenen, het Maangebte, die op gezag van dezen schrijver sedert dien tijd altijd op de kaarten zijn geteekend, ofschoon ze eerst in onze dagen zijn gezien. In één woord, de ouden kenden van Afrika slechts het noordelijk kustland en het Nyldal; van Soedan en de binnenlanden, van welke wij zelve ter naauwernood iets weten, wisten zij niets. De Sahara scheen hun een onoverkomelijke hinderpaal; het was een doodsche, dorre woestijn, op zijn hoogst goed genoeg om een toevlugtsoord te zijn voor fantastische Garamanten.

Vele eeuwen verliepen, zonder dat de aardrijkskennis van Afrika eene schrede verder werd gebragt. Ten gevolge van de reizen ter omzeiling van dit werelddeel werden op de kusten, bij voorkeur aan de monden der groote rivieren, Europesche kantoren opgerigt, wier bewoners, door nieuwsgierigheid of winzucht gedreven, somtijds eenige dagreizen ver zich van de kust verwijderden en het binnenland indrongen; maar dat binnenland bleef even onbekend. De gedachte om Afrika van de eene zee naar de andere door te trekken kwam bij geen sterveling op; want zulk eene reis vertoonde zich onder eene schrikwekkende gedaante. De smalle zoom, dien de Europeanen hadden door-

loopen, vertoonde slechts door de zon verdorde woestijnen of ongezone moerassen. Een moorddadig klimaat, bosschen door de wilde beesten doorkruist en dorpen door barbaarsche volksstammen bewoond — daarin was zeker niets aanmoedigends.

En toch bevat het Afrikaansche vastland ook iets anders dan onvruchtbare zanden en ongezone moerassen. Afrika heeft ook groene plekken zelfs tusschen de keerkringen, breede en stroomende wateren zelfs midden in de Sahara; daar zijn met sneeuw bedekte bergen zelfs onder den aequator en het keerkringsklimaat is er niet vreeselijker dan in Amerika en Azië. Naast verbrande woestijnen breiden zich vlakten uit van eene verwonderlijke vruchtbaarheid, die de nuttigste planten voortbrengen en de schoonste soorten van het dierenrijk voeden. Het eenigste wezen, dat zich daar in een staat van verlaging en medelijdenswaardige verbastering bevindt, is de mensch. De schuld daarvan ligt niet aan den grond; deze is zonder twijfel in slechte handen gevallen; want naast de meest gezonken zwarte rassen op een minder begunstigd terrein zullen wij er bijna blanke bevolkingen ontmoeten in een staat van betrekkelijke welvaart. Afrika verbergt in zijn binnenste een rijk en veelvormig volkenleven; in vele streken beweegt zich daar een krachtvol menschenras, wel op de laagste trappen van beschaving, maar toch ver boven den staat van wildheid verheven.

De nieuwe onderzoekingen van Afrika's binnenlanden nemen een aanvang tegen het einde der vorige eeuw. Het voetspoor, door MUNGO PARK ingeslagen, werd door velen gevolgd. De loop der groote rivieren, de Nijl, de Niger en de Senegal, werden steeds verder tot diep in het land gevolgd. Mannen als OUDNEY, CLAPPERTON en DENHAM waren als veldontdekkers op dit onmetelijk gebied voorgegaan. Men was reeds diep in Soedan doorgedrongen en had zelfs de oevers van het groote Tsadmeer bereikt. Vooral sedert de laatste vijftintig jaren zijn de reizen, van alle kusten van het vasteland uitgaande, talrijk en wetenschappelijk genoeg geworden om een meer juist en grondig overzicht over het geheele gebied te vormen. De naauwkeurige waarnemingen, met den sextant en barometer gedaan, hebben de plaats ingenomen van de onbepaalde aanduidingen der eerste reizigers. Geleerde genootschappen, uitsluitend toegewijd aan de studie der aardrijkskennis, die in Frankrijk, Duitschland en Engeland zijn opgericht, moedigen de reizigers aan door hunne zedelijke ondersteuning, hun geldelijken onderstand en be-

looningen, geven hun bij hun vertrek behoorlijk ingerigte voorschriften en onderwerpen de resultaten, die zij naar huis brengen, aan de proef van eene verlichte kritiek. Door de gelukkige samenwerking van zoo-vele pogingen wordt de ledige ruimte, die op onze oude kaarten van Afrika gevonden werd, steeds binnen enger grenzen beperkt.

Het is niet noodig hier de namen op te geven van al die mannen, die hun leven aan deze moeilijke onderzoekingen hebben gewijd, of de uitkomsten van elken togt afzonderlijk aan te wijzen. De meeste der Afrika-reizigers hebben breedvoerig verslag gegeven van hunne waarnemingen en ervaringen. Zij zijn reeds talrijk en belangrijk genoeg om uit de vergelijking en samenvoeging dezer dokumenten zich eene vrij juiste voorstelling te vormen van hetgeen Afrika is, van zijne natuurlijke geschiedenis en voortbrengsels, van zijne menschenrassen en volkenleven, en om daardoor tevens met meerdere of mindere zekerheid te berekenen, wat het in eene min of meer verwijderde toekomst worden kan en worden zal.

De heer H. BLERZY heeft over dit belangrijk onderwerp in de *Revue des deux Mondes* van Januarij 1868 een voortreffelijk stuk geplaatst, waarin hij, wat in de laatste jaren van Afrika is in 't licht gekomen, samenvoegt en een algemeen beeld van dit werelddeel schetst, zoo als wij het thans reeds hebben leeren kennen. Ik heb gemeend de lezers van dit tijdschrift geen ondienst te doen, indien ik het beeld, hetwelk BLERZY ons van Afrika schetst, hun voor den geest stel.

Van welke verschillende punten aan de kust de onderzoekingsreizen in het binnenland ook zijn uitgegaan en hoe de verschillende reisrouten zich ook mogen kruisen, hij heeft gemeend het onmetelijk terrein het best te kunnen overzien, als hij het verdeelt in vier groote streken of landengroepen. *Eerst* komt dan in aanmerking het bekken van den Nijl, dat het noordoostelijk deel van dit werelddeel omvat; *vervolgens* het bekken van de Zambese en zijne bijvloeden, *dan* de streek van de waterstroomen, die zich ten zuiden van den aequator in den Atlantischen oceaan uitstorten, waarvan de Niger en de Gabonrivier de merkwaardigsten zijn; *eindelijk* de Sahara-streek, die zich aan twee Fransche kolonies aansluit, van de eene zijde aan Algerië en van de andere zijde aan den Senegal. Deze verdeeling is geenszins willekeurig; zij wordt aangegeven door de hoofdlijnen van het terrein. De rivieren, die wij genoemd hebben, schijnen zich met der daad uit te strekken en heen te

leiden naar die geheimzinnige binnenlanden, waartoe de Europeanen nog niet zijn doorgedrongen. Wij zullen dan ook deze verdeeling getrouwelijk volgen.

I.

Noord-oostelijk Afrika.

Het onderzoek van den Nijl heeft iets klassieks. Is het niet het oudste der geographische vraagstukken. De Egyptenaren uit het pyramidentijdperk vroegen elkander zonder twijfel, vanwaar die eenige rivier kwam, die hun elk jaar naar de hoogte van haren waterstand of overvloed of onvruchtbaarheid aanbragt. Als men haar zoo van waterval tot waterval zag afdalen, moest het wel aan de eerste schippers, die het waagden haar op te varen, voorkomen, dat zij voortkwam uit een geheimzinnigen oceaan, die zich op de eene of andere ver verwijderde hooge bergvlakte bevond. Voor de nieuweren, aan wie de andere groote rivieren van den aardbol niet onbekend zijn, behoudt de Nijl een zekere soort van majesteit. De Amazone heeft misschien meer breedte; de Mississipi meer drift; het zijn daarbij echter niet meer dan een Rijn of een Loire, verbreed naar evenredigheid van de onmetelijke oppervlakten, die zij besproeijen. De Nijl onderscheidt zich daarentegen van alle waterstroomen door zekere karakteristieke trekken. Vooreerst heeft hij een jaarlijkschen aanwas, die in September valt, den tijd, waarin de andere rivieren van het noordelijk halfrond het laagste staan. Vervolgens stroomt hij 500 mijlen lang, bijna de helft van zijn geheel loop, dwars door zanden, zonder een enkelen bijvloed op te nemen en zonder zich te laten opslurpen. Hij werpt zich in de Middellandsche Zee op 31° noorderbreedte en eerst op 18° breedte, 2000 kilometers van zijn mond, vereenigt zich met hem de eerste bijvloed, de Atbara, die uit de bergen van Abessinië afkomt; een weinig hooger, te Khartoum, voert de Blaauwe Nijl of de Bahr-el-Azrek hem de tribuut zijner wateren toe. Deze twee rivieren even als de Soubat, wier zamenvloeiing meer zuidelijk is, zijn bijna zonder water gedurende het drooge jaargetijde. Wanneer zij in den herfst door de zomerregens van Abessinië aanzwellen, worden ze binnen weinige dagen en blijven gedurende verscheidene maanden geweldige stroomen; van daar deze jaarlijksche aanwas, waarvan het land der Pharao's sedert eeuwen voordeel trekt.

Wel verre van den hoofdarm der groote rivier te zijn, zoo als sommige reizigers gemeend hebben, zou de Blaauwe Nijl, zoo hij gedwongen was alleen de naauwe en drooge vallei van Egypte te doorloopen, niet dan met moeite de Middellandsche Zee bereiken.

Na dezen langen eenzamen loop tusschen twee zandoceanen, van de Middellandsche Zee tot op den 18den breedtegraad, neemt de Nijl hooger op dan Meroë de houding aan, die aan alle waterstroomen van onzen aardbol eigen is. Zijn bekken verbreedt zich tot een ontzaggeijken waaijer; zijn bed neemt de wateren op van een grooten halven cirkel, die eene middellijn heeft van niet minder dan 400 mijlen. Ten oosten strekken zich zijne schatplichtige vlooden uit tot in het hart van Abessinië, een land van hooge bergen, wier hoofdtoppen tot 5000 meters boven de oppervlakte der zeeën uitsteken: ten westen was natuurlijk het bestaan van een ander even magtig berggevaarte te vooronderstellen. Naar deze zijde rigtte zich in het begin van 1863 eene expeditie, die een bijzonder belang ontleende van het karakter der personen, waaruit zij was zamengesteld. Drie dames van hooge geboorte en uitstekende opvoeding, mevrouw TINNE, dochter van een Hollandschen admiraal, hare zuster, de barones VAN DE CAPELLE, en hare dochter, freule ALEXANDRA TINNE, kwamen in Augustus 1861 voor de derde maal in Egypte met het voornemen verre onderzoekingstogten te ondernemen. Een groot vermogen maakte haar de uitvoering van dit plan gemakkelijker. Na vier maanden besteed te hebben aan een uitstap op den boven-Nijl, verbonden deze dames aan zich twee geleerde en onverschrokken Duitschers, den heer HEUGLIN en dr. STEUDNER, en voeren naar den Bahr-el-Ghazal, een weinig bekenden bijvloed, die zich midden in de moerassen van het meer Nô in den Nijl stort. De onderneming was niet gelukkig. Dr. STEUDNER en mevrouw TINNE bezweken onder de landkoortsen. De reizigers waren niet in staat zoo ver door te dringen, als zij wel gewenscht zouden hebben. In allen gevalle schijnt uit hunne waarnemingen te volgen, dat de wateren van de westelijke helling van het Nijlbeekken over een terrein van geringe helling gaan, dat zij in moerassen veranderen, en dat de heuvels, van welke de bijvlooden afvloeiën, slechts eene middelmatige hoogte hebben. Het algemeen niveau van dit oord is echter vrij hoog; maar men zou zeggen, dat de bodem geheel in één stuk is opgeheven, zonder eenige spleet of grondverplaatsing en bijgevolg zonder dalwegen en toplijnen.

Zulk eene gesteldheid, die wij overal aan alle zijden, waar men beproefd heeft het hart van Afrika te bereiken, zullen wedervinden, is niet zeer geschikt om de aardrijkskennis van dit uitgebreide vasteland te bevorderen; want zoo gemakkelijk als het is op eene kaart groote bergketens, die van verre opgemerkt worden en die zekere vaste punten van afstand aangeven, aan te teekenen, zoo moeilijk is het den chaos van duizende bekkens van den tweeden rang, wier grenzen voor de oogen van verschillende onderzoekers ineenloopen, te ontwarren. Deze waarheid zou door meer dan één voorbeeld kunnen bewezen worden. De aardrijkskennis van Noord- en Zuid-Amerika is in een kort tijdsbestek opgemaakt, dank zij de schoone rivieren en de magtige Cordillera's, die hunne oppervlakte kenmerken. Australië, een bijna plat land, is nog ten halve onbekend. Na duizenden jaren weet men nog niet, wat in Midden-Afrika is en in welke rigting de wateren loopen, die deszelfs keerkringsgordel besproeijen.

De Nijl onderscheidt zich nog door het klein aantal gebouwde steden aan zijne boorden. Van de plaats, waar hij Egypte verlaat, tot waar de Bahr-el Azrek in hem wordt opgenomen, wordt zijn loop door talrijke watervallen belemmerd, die de vaart zoo moeilijk maken, dat de meeste reizigers bij voorkeur de woestijn doortrekken. Zoodra deze moeilijke togt is afgelegd, komt men te Khartoum, eene nieuwe stad, gelegen tusschen den 15^{den} en 16^{den} breedtegraad, niet ver van de plaats, waar het oude Meroë gelegen was. Het was lang de uiterste grens, tot welke zich de togten van Europeanen uitstrekten. Als hoofdstad van Nubië is Khartoum eene stad van 30000 zielen geworden in weerwil van de hitte en de ongezondheid van het klimaat. Het is de zetel van een provinciaal gouvernement, hetwelk zich zeer onafhankelijk gevoelt van zijn wettigen soeverein, den onderkoning van Egypte, waarvan het over land door eene zandwoestijn en over de rivier door de watervallen gescheiden is. Het is tevens eene stapelplaats van den handel voor het bovenland van den Nijl, waar de kooplieden van Opper-Nubië de olifantstanden, de gom, het stofgoud en de struisvederen gaan koopen. De bloeiendste handel is inderdaad de handel in slaven, waarvan Nubië Arabië, Egypte en de geheele Levant voorziet. De negers uit deze oorden zijn, naar men zegt, zeer gezocht. Troepen van gewapende Turken en Europeanen doorloopen het land in alle rigtingen tot aan de grenzen der bekende streken, slaven opkoopende of

ze met geweld wegvoerende. De ontdekkingsreizen zijn daardoor gevaarlijk geworden midden onder deze woeste volksstammen, die gewoon zijn iederen blanke als een vijand te beschouwen. De kooplieden van Khartoum hebben nog veel verder naar het zuiden, omstreeks den 4^{den} graad breedte en nabij het punt, waar de vaart op de rivier van nieuws door watervallen wordt afgebroken, eene soort van stad of entrepôt, die zij Gondokoro noemen. Zij drijven er elk jaar gedurende het heete jaargetijde handel met de inboorlingen. Er was zelfs een Oostenrijksche katholieke zendingspost in deze plaats opgericht, kort na de Egyptische expeditie van 1840, die het eerst in deze verwijderde streek doordrong. Deze zending bestond slechts tot 1860. Ofschoon het klimaat zeer ongezond was, zoodat een aantal priesters daaronder bezweek, was toch de ziekte niet de voornaamste hinderpaal, die de christelijke propaganda'er ontmoette. Geplaatst aan de grenzen der beschaafde wereld, tusschen roofzuchtige blanken en zwarte door dezen gekwelde volksstammen, dagelijks getuigen van een schandelijken handel, dien zij afkeurden, predikten de zendelingen leeringen, die noch de beulen, noch de slagtoffers naar hun zin vonden. Het mohammedanisme, de godsdienst van een grof sensualisme en van een soldatenmoraal, voegt zich beter naar de dierlijke aandriften van zulk eene bevolking.

Te Gondokoro, meer dan 3000 kilometers van de Middellandsche zee, is de Nijl reeds een breede en indrukwekkende waterstroom, dien men reeds ver van zijn oorsprong verwijderd zou wanen. Wat zich aan gene zijde van dat punt bevindt, kennen wij door de nieuwste onderzoekingen van SPEKE, GRANT en BAKER, wier namen en avonturen eene welverdiende beroemdheid hebben verworven. De geleerden, die vlijtig de vorderingen van de geographie van Afrika volgen, rieden sedert lang aan de reizigers den weg van Khartoum en Gondokoro te verlaten en van de tegenovergestelde zijde van de kust van Zanguebar den Nijl te naderen. Iedereen weet, welke goede uitkomsten de schitterende en vruchtbare ondernemingen, volgens dit nieuwe plan beproefd, hebben gehad. Twee groote meren, het Louta-Nzighé en het Nyanza hebben eene vaste plaats op de kaart verkregen midden op eene hooge golvende bergvlakte. De bronnen van den Nijl zijn daardoor tot den 4^{den} graad zuiderbreedte teruggedrongen, wat aan het bekken van de rivier eene veel uitgebreider oppervlakte geeft, dan men daaraan had toegekend. Maar men heeft daar niet de groote bergen gevonden, die men er verwacht

had te zullen zien, behalve ten oosten tusschen de rivier en de kust van den Indischen oceaan, waar twee bergspitsen, de Kenia en de Kilimandjaro, zeer nabij den aequator en in de verlenging van de bergketens van Abessinië hunne met eeuwigdurende sneeuw bedekte kruinen verheffen.

Het is thans mogelijk het bekken van den Nijl in zijn geheel omvang te overzien. Boven Khartoum is de vallei dor, zonder regen, zonder bronnen, zonder ander water dan dat der rivier, die zeer gelukkig elk jaar overstroomt. Op deze breedte beginnen de tropische regens, die al meer en meer sterk en regelmatig worden, naarmate men nader aan den aequator komt. In Boven-Nubië merkt men een verschijnsel op, dat geheel tegengesteld is aan de droogte van Egypte. Het regent er negen maanden van het jaar, van het einde van Februarij tot aan het begin van December. Deze regens, hoe overvloedig en langdurig zij ook zijn, hebben weinig invloed op het waterpeil van den Nijl, omdat deze rivier reeds zoo breed en snel is; maar terwijl zij den stroom der bijvloeden vergrooten, veroorzaken zij de periodieke overstroomingen van Egypte. Wat het klimaat betreft, het wordt in omgekeerde verhouding van hetgeen elders plaats vindt, zachter en gematigder, naarmate men nader aan den aequator komt. Dit is een gevolg van de hoogte, die zeer snel toeneemt. Terwijl de honderddeelige thermometer te Khartoum tusschen 10 graden in den winter en 50 graden in den zomer rijst en daalt, verschilt de temperatuur te Gondokoro, op 600 meters hoogte slechts tusschen 20 en 38 graden en nog verder, in de omstreken der meren en op meer dan 1000 meters hoogte, heeft men dien gedurende een geheel jaar niet boven de 30 graden zien verheffen. Zoo de Europeanen zich ergens willen vestigen, zullen zij zich nabij den aequator onder de gunstigste omstandigheden bevinden; in de middestreek daarentegen zouden zij slechts een tijdelijk verblijf kunnen houden.

Wat den plantengroei betreft, wordt de landstreek prachtig, zoodra de zanden van Ethiopië achter den rug zijn. De oevers verschuilen zich achter digte bosschen, die de minste aanwas der wateren in moerassen herschept. De acacia, de ebbenhoutboom en de mimosa ontwikkelen er zich in vrijen groei; verschillende palmsorten verbreiden er hun bevallig loof; de boabab, deze reus des plantenrijks van het Afrikaansche vasteland, begint zich daar te vertoonen. Het gras der weiden bereikt eene weergalooze hoogte, de rietsoorten der moerassen zijn reuzen. Het dierenrijk wordt niet minder krachtig vertegenwoor-

digd. Alle dieren der warme landen tieren in dit rijk en vruchtbaar oord. Het rivierpaard en de krokodil in de moerassen, de leeuw, de giraffe en de rhinoceros op de drooge gronden, de reptiliën onder het hooge gras, de muskieten in de lucht. De olifanten leven er in talrijke troepen. Het leven vloeit er over en vertoont zich in zijne levendigste en zeldzaamste soorten. Is dat niet reeds een geheel ander tafereel, dan de overgeleverde zanden en gewaande woestijnen van Midden-Afrika? Rigt men zich, van den Indischen oceaan uitgaande, naar het binnenland langs den weg, dien SPEKE en GRANT op hunnen merkwaardigen togt gevolgd zijn, dan ontmoet men eerst lage en moerassige landen, waar de heerschende endemische koortsen des te gevaarlijker zijn, naarmate de hitte er bovenmatig is. De rivieren, in den regentijd buiten hare oevers getreden, bedekken en ontblooten beurtelings lagunen, waar de kruipende dieren en insekten zich bij myriaden vermenigvuldigen. Zand of lagune — er is overal rondom Afrika een zoom van ongezonde terreinen, die de nadering daarvan aan menschen van het blanke ras schijnt te ontzeggen. Verder van de zee verheft zich de grond tot 1500 en meer meters, bereikt somtijds zelfs groote hoogten, zooals men zulks ziet bij den bergketen van den Kilimandjaro. Het wordt een alpenland, met valleijen doorsneden, door talrijke beken bevochtigd.

Door de hooge ligging daalt de temperatuur tot den graad, die voor Europeanen voegt. Deze gezonde en vruchtbare bergstreek zal hun bevoorregt domein zijn, zoo zij zich ooit in dat gedeelte van Afrika vestigen. Aan de westelijke helling der bergen bereiken de reizigers uitgestrekte hoogvlakten, nu eens dor en door de zon verschroeid, dan eens bedekt met ondoordringbare bosschen, waar men meer wilde dieren dan menschen ontmoet. Deze vlakten, die zachtken naar de vallei van den Witten Nijl afhellen, leiden er het regenwater heen, dat zij ontvangen, of laten het hier en daar zamenvloeijen in groote, niet zeer diepe meren. De grond, van nature vruchtbaar, behalve in de streken, waar hij ontbloot is, brengt zonder bebouwing duizende verschillende planten en de schoone boomen der warme landen voort. Deze streken zouden onder de handen der Europeanen weldra rijke, van plantengroei overvloeiende gewesten zijn. Er blijven nog, gelijk men ziet, voor beschaafde volken vele landen te veroveren, vele koloniën te stichten. Aan hunne ondernemingen in verre landen zal het niet zoo spoedig aan land ontbreken.

De streek van Midden-Afrika, waar de bronnen van den Nijl zich sedert den oorsprong der wereld voor de blikken der blanke menschen verscholen, is derhalve geene te verwerpen verovering. De nieuwsgierigheid, die zoo vele onverschrokken onderzoekers daarheen trekt, is een zeer regtmatig gevoel; bovendien blijft daar nog stof over voor zeer vele belangrijke nasporingen. De laatste reizigers hebben ons geleid naar het hart van het oord, dat den Nijl voedt; zij hebben ons de groote vergaarbakken aangewezen, die hem het water in overvloed toevoeren en de regelmatigheid van zijn stroom onderhouden. Maar deze groote bekkens ontvangen van alle zijden onbekende schatplichtige stroomen, die wel kunnen dingen naar de eer van bijvloeden van den Nijl te zijn. Eene rivier heeft, even min als een beek, eene eenige bron, waaruit men haar ziet voortkomen. Zij wordt zamengebragt door ontelbare waterstralen, die elke plooi van den grond voedt. Er blijft thans nog overig het bekken van de meren te bepalen en op het terrein de lijn van waterscheiding te volgen, van waar de wateren naar andere dalen beginnen af te vloeijen. Het is eene belangrijke onderneming, die de krachten van éenen mensch te boven zouden gaan, maar het zou ook de volledige oplossing zijn van het zoo lang besprokene aardrijkskundig vraagstuk betreffende de bronnen van den Nijl. De kaart van Afrika zal voor een derde voltooid zijn, zoodra het Nijlbecken met naauwkeurigheid zal zijn afgebakend. De nieuwste ontdekkingen hebben, wel verre van de fabelachtige rol van dezen waterstroom te verminderen, veeleer deszelfs domein vergroot. Zij hebben den gordel van het terrein, hetwelk zijne bijvloeden besproeijen, verscheidene graden naar het zuiden uitgebreid en zij komen er eindelijk toe om hem aan ons te doen kennen als den grooten verzamelaar van de wateren, die de tropische regens over eene oppervlakte van ontzaglijke uitgebreidheid uitstorten. Langer dan de Mississipi zelf, vloeit de Nijl in eene bijna rechte lijn over eene lengte van 36 breedtegraden. Het is het vijfde gedeelte van den afstand van de eene pool der aarde tot de ander. Hij leidt den regen van de wolken, aan welke de Indische Oceaan het aanzien heeft gegeven, naar de Middellandsche zee heen. Hij wordt onder den aequator vermeerderd door het smelten der eeuwigdurende sneeuw, gaat door de meest verschillende klimaten en doorsnijdt de zandvlakten zonder daarin te verzuigen. Volksstammen, op de uiterste trappen van de schaal der menschheid geplaatst, volgen elkander op aan zijne boorden, bijna zon-

der elkander te kennen. Als men de rivier van den mond tot aan de bron opvaart, bewondert men van Alexandrië tot Caïro de werken der nieuwere industrie. Men vindt tusschen Caïro en Meroë weder de oudste sporen van eene oorspronkelijke beschaving; hooger op ontmoet men de negerrijken, waarin eene in het oog vallende barbaarschheid heerscht. Geen rivier leidt ons midden door zoo vele contrasten en bekleedt eene zoo breede plaats in de geschiedenis der volken en in de aardrijkskunde des aardbols. Laat ons thans den wensch koesteren, dat moedige reizigers hunne schepen overbrengen boven de watervallen van Gondokoro en met vollen stoom de wateren van de Louta-Nzighé en de Nyanza bevaren. Zoo de ziekte hen spaart en de negers hun gunstig zijn, zullen zij het schoonste veld van onderzoekingen voor zich hebben, dat op de wereld bestaat.

II.

Zuid-Afrika.

Het Nijlbekken heeft ons geleid tot den 4^{den} graad zuiderbreedte: wij zijn in Zuid-Afrika. Om het punt, waartoe wij gekomen zijn, regt te waarden, moet men zich herinneren, dat het meer Tanganika, dat BURTON en SPEKE op hunnen eersten togt ontdekten, in zoover men ten minste vertrouwen kan hebben op in der haast genomen opmetingen, op eene mindere hoogte ligt dan de meer noordelijke meren, wier samenhang met den Nijl thans een bewezen feit is. De wateren van de Tanganika kunnen bijgevolg niet naar het noorden vloeijen; aan de oostzijde versperren bergen hunnen weg; aan de westzijde is de Atlantische oceaan daarvan op een zeer aanzienlijken afstand verwijderd. Het zou derhalve een binnenmeer, eene Kaspische zee moeten zijn, tenzij men daarbij geen kanaal van afvloeiing naar het zuiden ontdekt. In allen gevalle schijnt het wel bewezen te zijn, dat de Nijlstreek ophoudt aan het hoofdeinde van dit waterbekken; vandaar beginnen andere bekkens, andere rivieren. De groote lijn van scheiding tusschen de wateren van Midden-Afrika gaat door deze breedte.

Zuid-Afrika strekt zich naar het zuiden uit, terwijl het, gelijk bekend is, een driehoek vormt, wiens top de Kaapkolonie inneemt, eene oude Hollandsche volkplanting, die thans in de handen der Engelschen is. De teelt van vee en schapen is daar de voornamste bron van rijkdom.

Het is voor het overige eene zeer levendige kolonie, evenzoo als alle, die door de Engelschen in andere oorden gesticht zijn, eene kolonie, die zich zelve bestuurt, wegen, bruggen, spoorwegen, dokken, havens en telegraaflijnen aanlegt en nu en dan sommige landstreken annexeert, zoo groot als koninkrijken. Er is tegen deze aanhechtingen van grondgebied niets in te brengen, die de inboorlingen een weinig verplaatsen en ze naar de woestijnen van het binnenland terugdringen, maar die altijd voorafgegaan of vergezeld worden door eene landbouwende of veehoudende bezetting. Aan de noordelijke grenzen bestaan de twee republieken van Transvaal en Oranje, waarheen de afstammelingen der oude Hollandsche kolonisten, geërgerd door de afschaffing van de slavernij en de aanraking met Engelsche zeden en gebruiken, de toevlugt hebben genomen. Door groote onbebouwde en woeste streken van de overige wereld afgescheiden, zijn ze, naar men zegt, tot de barbaarschheid teruggekeerd en weinig verheven boven de inboorlingen, die in hunne nabuurschap wonen. Al deze koloniën, van Europeeschen oorsprong, zijn omringd van de inboorlingen, Kaffers, Bassoetos of Zocloes, tegen welke zij nu en dan genoodzaakt zijn oorlog te voeren. Er bestaat echter geenszins tusschen de twee rassen eene bestendige en eenigszins noodlottige vijandschap, zooals in Australië en Noord-Amerika. Al deze koloniën zijn voorspoedig. De grond is vruchtbaar, rijk in delfstoffelijke voortbrengselen; het klimaat is er gezond en gematigd. Het is eene uitmuntende basis van ondernemingen voor nieuwe veroveringen en bij gevolg ook voor nieuwe ontdekkingen.

Het overige gedeelte der kusten van Zuid-Afrika is in minder bekwame handen gevallen. In het westen bezitten de Portugezen aan den Atlantischen Oceaen de landen van Benguela en Angola; in het oosten wappert hunne vlag aan de Indische zee op enkele punten van de provincie Mozambique. Men ontmoet er vestingen, handelskantoren, posten der katholieke zending. Het is moeilijk te weten, tot welk eene hoogte van beschaving en voorspoed de Portugesche koloniën zijn gekomen; want er is geene natie, die meer zorgeloosheid betoont met opzigt tot mededeelingen van een aardrijkskundig of staathuishoudkundig belang. Het blijkt intusschen, dat de Portugezen na een bezit van vele eeuwen nog slechts eene zeer onvolkomene kennis hebben van de groote Afrikaansche terreinen, over welke hunne opperheerschappij zich uitstrekt. De bovenste loop van den Zambese, den voornaamsten waterstroom van hunne bezit-

tingen, was hun voor de latere reizen van LIVINGSTONE bijna geheel onbekend. Bovendien moesten andere oorzaken, dan het verschil van volkskarakter, de landen van Mozambique en Benguela verhinderen Europesche staten te worden, zooals de provinciën, die nader aan de kaap de Goede Hoop zijn gelegen. De Engelsche en Hollandsche kolonisten zijn slechts daarom aan de uiterste spits van Zuid-Afrika zoo goed geslaagd, omdat zij zich daar weder onder klimatische omstandigheden bevonden, overeenkomende met die van het moederland. De kuststreek is er inderdaad gezond, terwijl aan gene zijde van den keerkring de lage en doorweekte gronden, die den oceaan omzoomen, voor de Europeanen noodlottig zijn. Bovendien hebben de Portugezen de groote dwaasheid gehad den verfoeijelijken handel der slavenhandelaren, de wonde van geheel Afrika, die de inboorlingen in een staat van voortdurende vijandschap brengt, hetzij onder elkander, hetzij met de blanken, te dulden en misschien wel te begunstigen.

Wanneer men onderzoeksreizen wilde ondernemen, uitgaande van de bewoonde streken van de Kaap, werden deze ondernemingen gemakkelijker gemaakt, door de zeden en gewone levenswijze der kolonisten, die verplicht om zich over groote ruimten te verspreiden, ten einde weiden voor hunne tallooze kuddes te vinden, bijna nomaden zijn geworden. Men is gewoon dwars door de groote vlakten van deze oorden te reizen, met ontzaggelijke karren, inderdaad huizen op wielen, die door talrijke ossen worden voortgetrokken. Het leven is er rijk in planten. De olifant, het rivierpaard, de rhinoceros, de giraffe, de struisvogel en de leeuw brengen leven in deze eenzame oorden en lokken moedige jagers derwaarts heen. De inboorlingen zijn niet slecht, als men ze met zachtmoedigheid bejegt. Eene karavaan van weinige menschen kan er maanden lang bij kleine dagreizen met bagaadje en leeftogt voortreizen, zonder gevaar te loopen om door te breede rivieren, te hooge bergen of vijandige volksstammen belemmerd te worden. LIVINGSTONE kon zoo streken doortrekken, die geen Europeaan voor hem had bezocht. In gunst ontvangen door de inlandsche vorsten, die zich op zijnen weg bevonden, bereikte hij zonder gevaar de Portugesche provincie Angola, keerde terug en zakte den Zambese af tot aan zijn mond, nadat hij het vasteland van de eene zee tot de andere tusschen den 10^{den} en 20^{en} breedtegraad had doorkruist. De kaart van deze onmetelijke oppervlakte is door hem verrijkt met namen van plaatsen en volksstammen, van

bergketenen en waterstroomen, waarvan de verhalen der Portugezen slechts een flauw denkbeeld geven. De trekken zijn wel is waar nog een weinig onbepaald; maar andere onderzoekers zullen weldra de grenzen daarvan met meerdere juistheid afteekenen.

De aardrijkskundigen hechtten er een bijzonder belang aan om den loop van één bijvloed van de Zambese, die zich naar het noorden rigt, goed te kennen, namelijk de Shiré, omdat deze rivier meer geschikt scheen om nuttige aanwijzingen betreffende de geheimzinnige oorden van het binnenland te geven, dan de hoofdarm van de rivier. De Shiré rigt zich met der daad bijna in regte lijn naar de Tanganika. De overlevering wilde zelfs, dat deze waterstroom zijn oorsprong had in een meer. Naar dezen kant waren de laatste pogingen van LIVINGSTONE gerigt. Eene eerste proefneming had hem gebragt tot aan het schoone waterbekken, dat de bewoners des lands met den naam van Nyassa bestempelden, hetwelk eenvoudig *groot water* beteekent. Men zal de overeenkomst van dit woord met den naam van het door SPEKE ontdekte meer, de Nyanza, dat van daar 300 mijlen verwijderd is, opmerken. Wij zullen later op deze overeenstemming in taal terug moeten komen. Het land was er bevolkt en van een schoon voorkomen. Vele schoone rivieren ontlastten zich in het meer, welks wateren zeer vischrijk waren. LIVINGSTONE kon er zich niet lang ophouden en zag zich door gebrek aan hulpmiddelen gedwongen naar Engeland terug te keeren. Hij bragt de verleidelijkste berigten mede aangaande de hooge waarde van landbouw en handel van het land, 't welk hij doorkruist had. Als men daaraan geloof hecht, zijn de natuurlijke weiden, die de hooge landen bedekken, de beste van geheel Afrika; zij zijn uitnemend geschikt voor de veeveelt. De indigo groeit er in het wild; het katoen is er van uitstekende hoedanigheid, het suikerriet slaagt er zelfs zonder bemesting. De lage en moerassige landen van de kust zouden, cenmaal ontgonnen, den Europeanen een rijken grond en eene gezonde, hoewel eenigszins heete lucht verstrekken. Zulke gunstige berigten deden besluiten tot het zenden van eenige Anglikaansche zendelingen naar de vallei van de Shiré; maar deze vestiging, die te gelijk een godsdienstig, staatkundig en commerciëel doel had, was niet gelukkig. De zendelingen werden door ziekte aangetast en stierven op twee na, die naar Engeland terugkwamen om deze onheilen te verhalen. LIVINGSTONE had er echter niet van afgezien om de reeks van zijne onderzoe-

kingen te vervolgen. De zucht naar ontdekkingen, die hem gedurende twintig jaren in een leven van vermoeijenissen en ontberingen ondersteunde, deed hem nog eens in het begin van 1866 op de kust van Mozambique terug komen. De omstreken van het Nyassa-meer uit te vorschen, de maagdelijke ruimte, die tusschen dit meer en dat van Tanganika begrepen is, te doorkruisen, de westkust van dit laatste, waarvan SPEKE en BURTON alleen de oostkust gezien hadden, te bezoeken, in één woord, zijne vroegere reizen vast te knopen aan die, welke sedert eenige jaren met zoo goeden uitslag naar de streken van den Boven-Nijl gerigt zijn, — dat was het plan van den avontuurlijken zendeling. Dit groote programma is niet uitgevoerd geworden. LIVINGSTONE begaf zich eerst naar Bombay om zijne expeditie voor te bereiden en een zeker aantal koelies aan te werven, die zijn gevolg moesten uitmaken; vervolgens deed hij de oostkust van Afrika aan den mond van de Rovouma aan. De lotgevallen van deze laatste reis zijn nog weinig bekend; want men weet daarvan alleen, wat de Engelsche consul te Zanzibar de inboorlingen daarvan heeft hooren zeggen. Daaruit zou blijken, dat LIVINGSTONE, na de Nyassa aan zijn noordelijk einde overgestoken te zijn, zich naar de Tanganika rigtte, toen hij door een stam van Mazites-Zoeloos werd aangevallen en in deze ontmoeting omkwam. Eene expeditie van onderzoek, die zich na de aankomst van deze treurige tijding op weg heeft begeven, zal de bijzonderheden van dit droevig ongeval, waarvan nog geen enkel echt bericht bestaat, zonder twijfel aan het licht brengen. Latere berichten veroorloven zelfs nog eenige hoop te voeden. Drie dagreizen van deze plaats was een Duitscher, dr. ROSCHER, in 1860 vermoord geworden. Men wordt pijnlijk aangedaan door dergelijke onheilen, vooral indien men bedenkt, dat een gewelddadig of ontijdig uiteinde het bijna onvermijdelijk lot is van zoo vele moedige en krachtvolle navorschers. PENEY, STEUDNER en mevrouw TINNE zijn bezweken door de verderfelijke koorts in de vallei van den Witten Nijl; BEURMAN en VOGEL zijn vermoord door de inboorlingen van Soudan; de baron VON DECKEN door die van de kust van Zanguebar; LIVINGSTONE eindelijk, die zich zoo welbemind bij de inlandsche bevolkingen wist te maken en met haar in vrede te leven, LIVINGSTONE is misschien op zijne beurt ook bezweken. Hoevele edele menschenlevens in weinige jaren opgeofferd aan de zucht naar ontdekkingen. En dan noemen wij nog slechts de hoofden en de meest bekenden; want de lijst zou nog veel

langer worden, indien men er alle Europeanen in wilde zamenvatten, die slagtoffers van het klimaat of van de wreedheid der inlanders zijn geworden.

Wij kunnen nu uit één oogpunt de uitgebreide ruimten van Zuid-Afrika als een geheel overzien en onderzoeken, welke band er tusschen dit gebied en dat van den Nijl bestaat. Vele groote rivieren besproeijen deze helft van het Afrikaansche vasteland, de Oranje, de Zambese, de Congo; maar voor zoo ver men kan nagaan, is de loop dezer wateren niet vrij en regelmatig. De Zambese, die meer dan de anderen bekend is, gaat uit van eene hoogvlakte, die vele honderden meters boven de oppervlakte der zeeën is verheven. In zijne afdaling vormt hij watervallen, waarvan eene, de waterval van Victoria, schooner is, naar men zegt, dan die der Niagara. Vervolgens opent hij zich een engen doorgang dwars door een bergketen en werpt zich in den oceaen door een breede delta midden in lagere mocrassige landen. Ten noorden en ten zuiden van dezen stroom, in het middengedeelte van zijn loop, vertoonen zich zoetwatermeren en gesloten bekkens. Van de Kaap tot den aequator, van de Atlantische tot aan de Indische zee, schijnt er een soort van hoog plateau te bestaan, een breede, geheel uit één stuk bestaande massa, geene hooge bergketens, alleen kleine bergen; geene groote binnenzee, noch diepe insnijdingen in den oever des Oceaans, maar een gelijkmatig terrein op eene matig golvende oppervlakte. De verlagingen van het terrein schijnen de rigting van het noorden naar het zuiden te volgen van het eene einde van het Afrikaansche vasteland tot het andere. Zoo volgen de Nylvallei, de Tanganika, de Nyassa, de Shiré elkander in bijna rechte lijn op en, wat wel opmerking verdient, in eene rigting evenwijdig aan de Roode Zee, even alsof de schors van den aardbol geplooid is geworden langs twee naast elkander gelegen meridianen door eene en dezelfde oorzaak.

De geologische studiën der laatste onderzoekers hebben nog een belangrijk resultaat bevestigd: de onderzeesche depôts, die men gewoonlijk met den naam van tertiaire terreinen bestempelt, ontbreken geheel in het binnenland van Afrika. Geen land levert zulke ontegensprekelijke bewijzen voor de hoogste oudheid. De steensoorten zijn er alle van primaire formatie. De Louta-Nzighé is in het graniet uitgehold en de ontzaglijke hoogvlakte, die hem omgeeft, schijnt nooit begraven geweest te zijn onder de wateren van eenige zee, in eenig tijdvak van het leven onzer aarde hoegenaamd. De vulkanische verschijnselen schijnen er

onbekend, evenals de sporen van oude gletschers; de bergen vertoonen er, zooals men weet, slechts eene geringe hoogte. In het kort, geen land is minder omgekeerd door de geologische omwentelingen, die het voorkomen der andere vastelanden zoozeer gewijzigd hebben. De levende soorten, die het bewonen, moeten de oudste van onze planeet zijn.

III.

West-Afrika.

Alle kusten van het aequatoriale Afrika liggen onder eene tot spreekwoord geworden verdenking van ongezondheid; maar nergens bevinden zich de Europeanen onderworpen aan zulke ongezonde invloeden, als in den boezem van de golf van Guinea, op dat gedeelte van het kustland, dat van het zuiden tot het noorden zich uitstrekt van den berg Cameroen tot aan de grenzen van de kleine negerrepubliek van Liberia. Deze streek was langen tijd alleen bekend door de voorwerpen van ruilhandel, die men er vond; zoo geheel onbekend was het binnenland. Het was de Slavenkust, de Goudkust, de Ivoorkust. Wat de zeevaarders er van zagen gedurende een kort verblijf, had geen uitlokkend aanzien: eene kust door eene zandbank beschermd, waarop de zee in elk jaargetijde breekt; lage landen, van poelen doorsneden, bloeddorstige en, wat nog erger is, menschenetende volksstammen. Daar bloeijen de rijken van DAHOMBY en ASHANTY, wier droevige magthebbers zich nooit eenigen roem behalen dan door afschuwelijke menschenlagterijen; daar verhaalt de kapitein BURTON nog tegenwoordig geweest te zijn bij de voorbereidselen van een kanibalen-maaltijd. Toen echter de vrijgemaakte negers van Amerika ergens een kleinen onafhankelijken staat wilden oprigten, buiten welken hunne onderdrukkers van het blanke ras uitgesloten zouden zijn, wisten zij niets beters te bedenken, dan zich neder te zetten in een verlaten district dezer kust. Inderdaad zijn de klimatische omstandigheden, — temperatuur, winden, vochtigheid der lucht — nergens in schijn vijandiger aan de acclimatisatie van ons ras. Het past echter te zeggen in schijn: want de menschen, die er lange jaren vertoeft hebben, geven voor, welligt met eenig regt, dat de natuurlijke gesteldheid der Europeanen, met inachtneming van eenige voorbehoedingsmiddelen, zich zou voegen naar de levensregelen, die dit klimaat oplegt. Aan de oevers van de golf van Guinea kan, even-

zeer als in elk keerkringsgewest, de blanke leven, als hij zich onderwerpt aan het sober diëet van de inboorlingen der plaats. Hij kan ten minste eenigen tijd bestaan en de gevaren van een nieuw klimaat trotseren en, indien het hem door wijze gezondheidsregels geoorloofd is zijn verblijf te verlengen, wordt hij in zeker opzigt omgevormd en gewent zich aan het klimaat. Talrijke Europesche handelskantoren zijn aan de kusten, waarvan wij spreken, gevestigd, inzonderheid door Frankrijk en Engeland. Voorheen trok men het grootste voordeel uit den slavenhandel; sedert dat deze schandelijke handel onderdrukt is, lokken het goudstof, de gommen, de olifantstanden en de palmolie eene menigte koopschepen derwaarts, die er wapenen, katoenenstoffen en vooral geestrijke dranken, die de inboorlingen vurig begeeren, in ruiling brengen. Voor één flesch tafia staan zij gaarne af, wat zij kostbaars bezitten.

De uitmonding der rivieren, die zich in de Golf van Guinea uitstorten, is meest altijd verborgen door breede deltas, die zelden aan de zeevaarders toestaan het belang dier rivieren naar waarde te schatten. De aanzienlijkste van deze waterstroomen, de Niger, aan welken men eigenlijk den naam van Kouara, dien de inlanders hem geven, moest laten, is zeer goed bekend sedert de beroemde togten, die aan zijne oevers in het begin van deze eeuw zijn ondernomen. Ongeveer honderd mijlen van zijn mond verdeelt hij zich, gelijk men weet, in twee armen. De eene, dien de inlanders Dhioliba noemen, klimt noordwaarts op tot aan Tombuctoe en wendt zich dan naar het zuiden om zijn oorsprong te nemen op geringen afstand van de kust. Afrika alleen kan ons het voorbeeld geven van deze zonderlinge rivieren, die zich in spiraalvorm kronkelen. De andere bijvloed, de rivier Benoué (Benue), komt van het oosten, terwijl zij zich een weinig naar het noorden wendt. Haar loop is zeer goed aangegeven door de merkwaardige togten van dr. BARTH in Adamawa. Deze rivier brengt ons naar Soedan tot nabij het Tsad-meer! Maar tusschen de vallei, die zij doorloopt, het meer Louta-Nzighé en de bronnen van de Zambese blijft nog een ontzaggelijk vierkant terrein van 2000 kilometers elke zijde over, waarvan men nog niet zou kunnen zeggen, welke rivieren het besproeijen en naar welke zijde de regenwaters, die er vallen, zich heenwenden. Dit vierkant is, bij den tegenwoordigen stand onzer kundigheden, het ware onbekende terrein van de geographie van Afrika. Verzamelt de Congo het afvloeiende water van deze ontzaggelijke oppervlakte? Of is het veeleer de

Ogobaï, die zich onder den aequator nevens de baai van Gabon in den Atlantischen Oceaan stort? De nieuwe kolonie, die de Franschen in de nabuurschap gesticht hebben, zal zonder twijfel er toe bijdragen om dit belangrijk vraagstuk op te helderen. Reeds zijn Fransche zeelieden den stroom van de Ogobaï opgevaren en hebben er een kaart van geteekend met de naauwkeurigheid, die zij gewoon zijn in hun hydrographische werken te betrachten. Ongelukkig hebben zij hem niet zeer ver in het binnenland kunnen volgen; want de scheepvaart wordt er door watervallen belemmerd. Een vrijwillige onderzoeker, DU CHAILLU, heeft zich door herhaalde reizen in dit zelfde oord beroemd gemaakt, waar hij den gorilla ontdekt heeft, dezen beruchten aap, die zooveel op den mensch lijkt. De heer DU CHAILLU reisde op avontuur, zonder zijn reis-journaal door sterrekundige waarnemingen toe te lichten. Hij heeft slechts onbepaalde berichten gegeven aangaande de topographie der landen, die hij bezocht heeft. Uit zijne verhalen schijnt te volgen, dat, als men eenmaal de moerassige streken van het kustland achter zich heeft, de bodem zich bij opvolgende verdiepingen verheft tot aan de hoogte van eene centraal-hoogvlakte, wat zeer wel overeen zou komen met de algemeene voorstelling, die men zich reeds vormde van het binnenste van het vastland. De inboorlingen spreken van een groot meer, drie maanden gaans van de kust gelegen, en dat bijgevolg voor West-Afrika de pendant zou zijn van het meer Tanganika.

Laat ons meer naauwkeurig nagaan, wat nog aan de aardrijkskunde van Afrika ontbreekt. Er is op ieder eiland en nog meer op ieder vastland een uitstekend punt, een *punctum saliens*, hetwelk de knoop is van het eiland of van het geheele vaste land: namelijk de plaats, waar de wateren zich scheiden tusschen verschillende hydrographische bekkens. Voor West-Europa is dit de Mont-Blanc, wiens ravijnen hunne wateren afzenden naar de vier hoofdrivieren, de Rijn, de Rhone, de Donau én de Po. Over 't algemeen onderscheidt zich dit punt door eene uitstekende hoogte, door de kruising van bergketens. In allen gevalle kan dit echter geene absolute voorwaarde zijn. De knoop van Afrika moet ergens gelegen zijn op de scheidlijn tusschen het Nijlbecken en dat van het Tanganika-meer; maar het is onmogelijk daarvan de gesteldheid met naauwkeurigheid te bepalen, zoo lang men niet zal weten, onder welke lengte de bekkens der rivieren beginnen, die zich in den Atlantischen Oceaan storten. Dringen de Congo en de Ogobaï

zoo ver in het binnenland? Zijn er veeleer nog onbekende waterbekkens tusschen deze rivieren en de Tanganika? Ziedaar de opene ruimte, die men nog zal hebben aan te vullen, en om daartoe te geraken bereidt zich in dezen tijd eene expeditie om tot het hart van het binnenland door te dringen. Een officier van het Fransche leger, de heer LESAINT, heeft zich aan het hoofd van deze onderneming gesteld; het geographisch genootschap van Parijs heeft haar onder zijne bescherming genomen; talrijke intekenaars, het voorbeeld, dat Engeland en Duitschland bij gelijke gelegenheden reeds gegeven hadden, volgende, hebben de kosten der onderneming gedekt. Het programma van de reis is Afrika in zijne geheele breedte tusschen den aequator en den 10^{den} graad zuiderbreedte van de kust van Zanguebar tot aan de handelskantoren van den Gabon te doorkruisen, en zoo de reisverhalen van LIVINGSTONE, SPEKE en BARTH, die deze lijn genaderd zijn, te verbinden en volledig te maken. De togt is lang, het land, dat men heeft door te reizen, onbekend, de gevaren zijn vreeslijk. Men ziet echter geenszins in, waarom het moeilijker of gevaarlijker zou zijn, dan de togten van voorafgegane onderzoekers. De onverschrokken reiziger, die niet vreest zich op dezen weg te begeven, verdient de sympathie en de aanmoediging van allen, die belang stellen in de kennis onzer aarde.

Zoodanig is het onbekende, dat toekomstende navorschers zullen hebben op te klaren. Het is echter geenszins te vermoeden, dat de verdere ontdekkingen den algemeenen indruk van belang zullen wijzigen, welken de nieuwste ontdekkingen bij ons hebben nagelaten. Men zal misschien op de kaart nieuwe meren, namen van volksstammen, rivieren en bergen aantekenen; maar bij slot zal het aequatoriale Afrika zonder twijfel blijven, zoo als de berigten het ons hebben afgeschilderd: eene massa van ééntoonig voorkomen, hier en daar met groote, niet zeer diepe waterbekkens voorzien, met eene gematigde temperatuur, eene eenigszins drooge lucht en éen bodem van onloochenbare vruchtbaarheid. Om iets anders te vinden, moet men tot de Middellandsche Zee naderen en de zandige streek, de Sahara, oversteken, die oude vooroordeelen ons, zooals men zien zal, afschilderden onder kleuren, die zeer veel van de werkelijkheid verschillen.

(Wordt vervolgd).